

Lezing tgv Parteon Architectuurprijs Zaanstreek 2010-2011

ongeveer zo uitgesproken door Allard Jolles, Wormerveer, 19 april 2012

Dames en heren, dank voor de introductie en zeker ook dank voor de uitnodiging; het is voor mij een eer om hier, in mijn eigen streek, een lezing te mogen geven naar aanleiding van de Parteon Architectuurprijs Zaanstreek 2010-2011.

Mede op verzoek van Gerrit Teders, de juryvoorzitter van deze prijs, zal mijn verhaal over architectuur en identiteit gaan. Dat is niet toevallig. Ik schreef onlangs een stukje voor de website van Archined over Inverdan, het project dat in deze editie van de Architectuurprijs Zaanstreek met 5 gebouwen is vertegenwoordigd, en in dat stukje was 'identiteit' een centraal begrip.

En ook dat is niet toevallig: in deze hypergeglobaliseerde wereld is de schreeuw om eigenheid, om identiteit of karakter harder dan ooit. De ene keer wordt er om geschreeuwd door steden, in de pittige 'battle of cities' die nu gaande is, om de meest geliefde toerist ter wereld, de hoogopgeleide cultuurtoerist, naar zijn agglomeratie te trekken. De andere keer is het de roep van de moderne 'woonconsument' om een woning die er anders uitziet, of op zijn minst herkenbaar is als zelfstandige, 'eigen' eenheid. 'Hier woon ik', in plaats van 'hier wonen wij'. Want dat laatste is vooral wat huizenkopers de afgelopen jaren gekregen hebben. Nu maken de beweging van een vraaggestuurde naar een aanbodgestuurde markt.

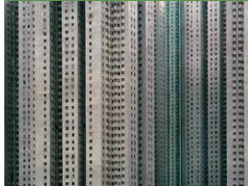
Ik zal kort even laten zien waar dit vandaan komt.

Wie weet waar dit is? Niemand? Benidorm. Wel logisch, al die steden die u roept, want wereldsteden lijken allemaal op elkaar, qua skyline.

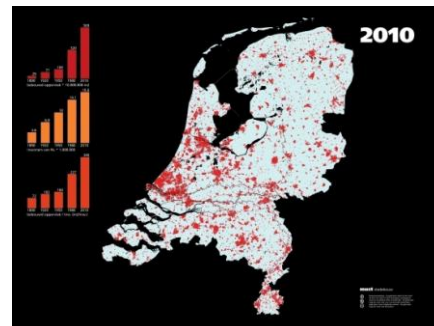
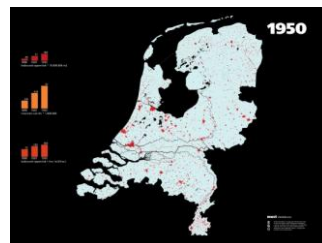
En wie na de favela de 2de trede van de sociale ladder heeft gepakt, komt hier terecht.

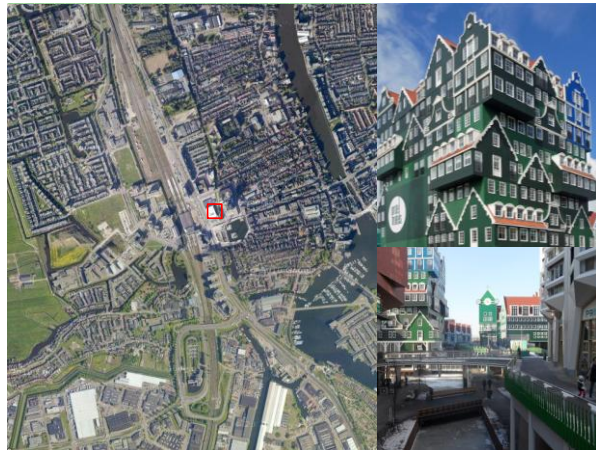
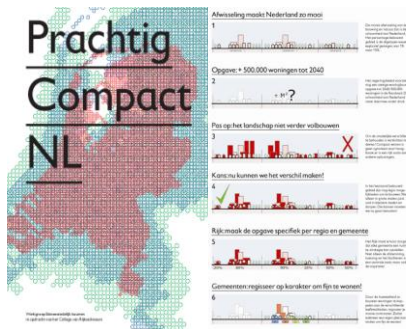
Zou nog wat zijn als het één zo'n flat was, met topuitzicht, maar helaas, dit soort gebouwen staan met velen strak in het gelid, hier Seoul.

In de jaren 70 vonden we er al dit van (dia HELP). Planners dachten dat het hoogbouw was, waartegen geageerd werd, en boden de woonconsument laagbouw aan, recent via de Vinex. Maar waar het werkelijk om ging, was de monofunctionaliteit: straten waar niets te beleven valt zijn in laagbouw net zo saai. Het gevolg voor de inrichting van Nederland was ernstig: kijk een even wat we de afgelopen 60 jaar met ons land gedaan hebben...(dia's NL groei van 'rood').

Mede daarom hebben we op het Atelier Rijksbouwmeester PCNL gemaakt, om de bestaande verschillen in Nederland te versterken: maak het groen groener, de stad stedelijker en ga uit van het karakter van wat er al is, de identiteit van het bestaande. Maar ook de verschillen in de stad moeten er zijn: soorten routes, soorten bebouwing, soorten functies, druk én rustig, allemaal bij elkaar.

Het Inverdan plan is wat dit betreft voorbeeldig. Het is karakteristiek, en met functiemening, hoge dichtheden, in het centrum, bij knooppunt van verkeer, en er is water om even lekker tot rust te komen. De stedelijke functies wonen, werken, recreëren en verkeer zijn enorm dicht bij elkaar geplaatst, en zo hoort het ook, want zo komen er verschillende mensen om verschillende redenen op verschillende tijden terecht. Die voorwaarde voor stedelijkheid is gewaarborgd.

Daarom was ik zo enthousiast op Archined over Inverdan. Het plan klopt. In dat artikel betoogde ik tevens dat het terecht is dat voor het architectonische thema voor stadhuis en hotel uit de geschiedenis van de Zaanstreek is geput. Een vormtaal kiezen die uit de directe omgeving vandaan komt, is volkomen logisch en legitiem. Je zou zelfs zeggen: wat ligt er meer voor de hand dat voor het stadhuis van Zaanstad een Zaanse thema te kiezen? In de stedenstrijd die ik hierboven beschreef, is het zelfs een voorwaarde: geen global maar local architecture om je te onderscheiden. En dan liefst met iets plaats-eigens. De skyline van Zaandam is er herkenbaar door geworden, en hotel en stadhuis laten de beschouwer op luide toon weten dat men in Zaandam is aangekomen. Handig.

Toch liggen juist dit soort projecten vaak onder vuur bij critici, vanwege die luide toon: woorden als heimwee-architectuur en heimat-kitsch liggen op de puntjes van alle tongen.

En ja, dat is ok wel verklaarbaar. Mensen zijn van nature geneigd om iets wat voor de hand ligt, als 'te makkelijk' weg te zetten, terwijl juist het missen van een 'schot voor open doel' toch echt een spits zijn baan kan kosten. Vaak wordt ook thematisering 'plat' genoemd, en zijn vergelijkingen met Disneyland en de Efteling snel gemaakt. Architectuur die een Hollands Olé-gevoel oproept, is ten principale verdacht, want het zou appeleren aan de onderbuikvariant van wat typisch Nederlands is, het zou een populistische variant van de Nederlandse identiteit zijn. Het maakt er een mono-identiteit van, en van onze cultuur een mono-cultuur, die geen ruimte voor een ander geluid laat. Dit type argumentatie vind ik op mijn beurt 'te makkelijk'. Volgens mij is Inverdan 'op zijn plaats', en dat bewijzen niet alleen de fotograferende Japanners, die de uitvergroete Zaanse identiteit van Inverdan

herkennen als exotisch en typisch Zaan en Hollands. Ze **herkennen** het ook, omdat ze het al een keer hebben gezien...in Holland Village in Nagasaki.

Daarbij: er staan ook andere gebouwen in Inverdan, gebouwen die niet van groene vezelcementplaat zijn gemaakt, zoals de bioscoop, de woontoren, het fietsenpakhuis, de appartementen en de nieuwe ombouw van de Saen Toren.

Voordat ik afrond, en ik dat 'herkennen' aan identiteit koppel, eerst nog even dit.

Ik geloof niet dat er zoiets bestaat als één Zaanse architectuur. Er is meer dan de Zaanse Schans. Ook het industrieel erfgoed van Verkade, de Adelaar, en de oranje feestwereld van Koog aan de Zaan onder de A8 horen erbij. Ook deze architectuur had de ontwerpers van Inverdan kunnen inspireren, en ook dat was net zo logisch en legitiem geweest. Is immers allemaal onderdeel van de Zaanse identiteit.

Tegelijkertijd – ook dat geef ik toe - heeft Zaanstad niet het alleenrecht op dit soort huizen: je vindt ze tot in Finland aan toe (linksonder).

Hier komt dat 'herkennen' om de hoek kijken. Dat is de crux in dit geval. Volgens mij is juist voor Zaanse Huisjes als thema gekozen, omdat dat het meest Zaan is. Ons collectieve geheugen heeft bepaald dat de ultieme Zaanstreekarchitectuur, de meest herkenbare en meest in het oog springende, het groengeschilderde houten huisje is. Dat is de Zaanse oerhut, en dat collectief gedragen besef heeft deze gesublimeerde uitvergroting op Inverdan tot gevolg gehad.

De Zaanse Schans als rolmodel. En dat is op zich wel weer grappig. De Zaanse Schans is namelijk zo echt als je jezelf wijsmaakt. Het is een uitvinding uit de jaren 60 en 70 van de vorige eeuw, en bijvoorbeeld die officiële eerste Albert Heijn-winkel is samengesteld uit twee verschillende huizen en het interieur is een kopie is van de eerste AH winkel in Nederland in Oostzaan: die stond dus niet waar hij nu staat. En Oostzaan, even voor de goede orde dames en heren, behoort niet tot de gemeente Zaanstad. Albert Heijn heeft die winkel op de schans destijds neergezet als reclame voor

de eigen winkelketen. Op dit moment maken ze er weer reclame mee: 'het echte AH winkeltje van toen'. Het begrip 'echt' is rekkelijk, zo blijkt. Ze maken in feite reclame met hun eigen reclame van 50 jaar geleden, en niet met 'echt' en 'toen'.

Toch is dat gezeur van een kniesoor, want wij 'herkennen' dat huisje niet alleen als komende van de Zaanse Schans, het staat er immers 'echt', nee, wij **geloven** ook in dat huisje, omdat het huisje het medium is dat bij ons de herinnering oproept aan 'toen', en die herinnering, dames en heren, mét bijbehorende gevoelens, die is echt. En we ervaren hem individueel. Hoe beter dit soort gevoelens worden opgeroepen, en hoe meer mensen ze ervaren, herkennen en geloven, des te sneller is het collectief geneigd ook de architectuur die dat doet, te geloven. Dé Zaanse Architectuur bestaat niet, maar Zaanse architectuur herkennen...dat kan wel.

Architectonische identiteit zit in de bereidheid van de beschouwer het bouwwerk te accepteren als zijnde echt, en die bereidheid wordt als het goed is bij iedere beschouwing opnieuw opgewekt. Daarom ook is goede architectuur is altijd actueel.

De winnaar van de Architectuurprijs Zaanstreek 2010-2011 is daar zonder enige twijfel geen uitzondering op.

Dames en heren, dank u wel voor uw aandacht.

